

УДК 070:82–92 Осо.08

М. И. Свалова

*старший викладач кафедри журналістики
Полтавського національного педагогічного
університету ім. В. Г. Короленка,
доцент, кандидат наук із соціальних комунікацій (Україна)*

**ЛІТЕРАТУРНА МАЙСТЕРНІСТЬ
У ЖУРНАЛІСТИЦІ: ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА
РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ
(за матеріалами прози Сергія Осоки)**

У статті розглянуто художню деталь як важливий складник літературної майстерності журналіста. На прикладі короткої прози українського письменника й перекладача Сергія Осоки (за збіркою «Нічні купання в серпні») висвітлено емоційно-сміслову роль художньої деталі у зображенні ситуацій та розкритті образів. Доведено, що для художньо-публіцистичних жанрів (життєвої історії, художнього репортажу, есею) деталь важлива і в плані актуалізації тематики та проблематики, і в плані образотворення та розвитку сюжету.

***Literary mastery in journalism: emotional and meaningful role of the artistic detail
(based on the prose of Serhii Osoka)***

The current article examines the artistic detail as an important component of the literary mastery of the journalist. Emotional and meaningful role of artistic detail in covering of situations and disclosure of images is highlighted on the example of short prose of Ukrainian writer and translator Serhii Osoka (by the collection “Night swimming in August”). Researcher proved that detail is important for literary and journalistic genres (life story, artistic reportage, and essay) in respect of actualization of topics and problems, image making and development of story.

Serhii Osoka’s collection “Night swimming in August” (Lviv, 2016) contains works which is built on autobiographical plot that develop from everyday life stories and conflicts. Respectively, uncommonness and topicality of images and situations are consisted in its typicality. Realism and laconically drawn “sociality” of the stories, autobiographical and psychological features, and emotional saturation of artistic details there are signs of individual style of the writer.

Artistic frame of Serhii Osoka’s prose is a life story which combines elements of reportage stylistics and essay fragmentation. So that work of the writer with details will be interesting for journalists working in the genres of reportage, essay or life history. Detail has a special emotional and meaningful role in his prose whereas the author synthesizes many microimages (sound, auditory, visual, olfactory, and tactile).

Turning to ways of updating the artistic details by Serhii Osoka, we can state that detail in life story will help to show development of process, situation, attract attention on social context, provide emotional coloring. Integrity of image is an important sign in artistic reportage, which is embodied in the details, and then the recipient becomes a participant of the event and approximates to impressions of the author and characters. Using accented

details in essay author can deeper reveal the subject of his reflection, combining imaginative and logical elements, attract the recipient to common thinking and experience certain events and phenomena.

Литературное мастерство в журналистике: эмоционально-смысловая роль художественной детали (по материалам прозы Сергея Осоки)

В статье рассмотрена художественная деталь как важная составляющая литературного мастерства журналиста. На примере краткой прозы украинского писателя и переводчика Сергея Осоки (по сборнику «Ночные купания в августе») освещена эмоционально-смысловая роль художественной детали в изображении ситуаций и раскрытии образов. Доказано, что для художественно-публицистических жанров (жизненной истории, художественного репортажа, эссе) деталь важна и в плане актуализации тематики и проблематики, и в плане создания образов и развития сюжета.

Сборник Сергея Осоки «Ночные купания в августе» (Львов, 2016) содержит произведения, построенные на автобиографических сюжетах, которые развиваются на основании будничных жизненных историй и конфликтов, соответственно — необычность и актуальность образов и ситуаций кроются в их типичности. Реалистичность и лаконично выписанная «социальность» историй, автобиографичность и психологизм, эмоциональная насыщенность художественных деталей — признаки индивидуального стиля писателя.

Художественным каркасом в прозе Сергея Осоки является жизненная история, характеризующаяся то репортажностью, то эссеистической фрагментарностью. Соответственно, работа писателя с деталями будет интересна журналистам, работающим в жанрах репортажа, эссе или жизненной истории. В его прозе деталь играет особую эмоционально-смысловую роль, поскольку автор прибегает к синтезу многих микрообразов (звуковых, слуховых, зрительных, обонятельных, осязательных).

Обратившись к способам актуализации художественной детали Сергеем Осокой, можем констатировать, что в жизненной истории деталь поможет передать развитие процесса, ситуации, сосредоточить внимание на социальном контексте, придать эмоциональную окраску. Для художественного репортажа важна целостность изображаемого, что воплощается в деталях, тогда реципиент становится участником события и максимально приближается к впечатлениям автора и героев. В эссе с помощью удачно акцентированных деталей можно глубже раскрыть предмет авторского осмысления, сочетая образное и логическое, привлечь реципиента к общему с автором рассуждению или переживанию определенных событий и явлений.

Літературна майстерність у журналістиці — запорука результативності матеріалу. Ідеться передовсім про художньо-публіцистичні жанри, про зв'язок журналістики (публіцистики, письменницької публіцистики) з художньою літературою, про формування компетентності журналістів на рівні залучення власне художніх компонентів до структури змодельованої картини дійсності, розуміння їхнього інформативного та естетичного потенціалу відповідно до жанрових комунікативних стратегій.

Як творець медійного продукту, кваліфікований журналіст ретельно продумує і концепцію матеріалу, і шляхи її ефективного втілення, і вплив на аудиторію та його наслідки. Актуальність нашої розвідки зумовлена потребою окреслити важливість взаємодії художнього й публіцистичного матеріалів на рівні художньої деталі, маємо на меті визначити конкретні способи її представлення в художньо-публіцистичних жанрах.

Завдання статті полягають у тому, щоб: 1) окреслити естетичну природу художньої деталі; 2) визначити емоційно-сміслову роль художньої деталі в короткій прозі Сергія Осоки; 3) на прикладі новел та образків письменника показати шляхи актуалізації деталі в художньо-публіцистичних жанрах.

Сергій Осока — український поет, прозаїк, перекладач, мешкає в Полтаві. Його перша прозова збірка «Нічні купання в серпні» (Львів, 2016) містить новели та образки, вибудовані на автобіографічних сюжетах, які розвиваються на основі буденних життєвих історій та конфліктів, відповідно — незвичайність та актуальність образів і ситуацій полягає в їхній типовості. Реалістичність і лаконічно виписана «соціальність» історій, містичний компонент (таких творів у збірці менше), автобіографізм і психологізм, емоційна наснаженість художніх деталей — ознаки індивідуального стилю Сергія Осоки як прозаїка.

Художня деталь — це «засіб словесного та малярського мистецтва, якому властива особлива змістова наповненість, символічна зарядженість, важлива композиційна та характерологічна функція» [1, с. 718]. На нашу думку, деталь, що синтезує соціальне і психологічне, типове та індивідуальне, актуалізує тему й увиразнює образ, — той елемент літературної майстерності, який надасть змістової та емоційної виразності й журналістському (насамперед — публіцистичному) матеріалу.

Художнім каркасом у прозі Сергія Осоки є життєва історія, що набуває то репортажності, то есеїстичної фрагментарності. Відповідно, робота письменника з деталями буде цікавою для журналістів, які працюють у жанрах репортажу, есею чи життєвої історії. Оскільки основа прозових творів Сергія Осоки — автобіографічна, то предметом художньої рефлексії є ланцюг подій, у якому увага акцентується то на персонажеві, то на самій події, ситуації, вчинку тощо.

О. Харитоненко зазначає: «Життєва історія — це тип твору, в якому за допомогою всіх засобів художнього відображення дійсності, наявних у публіцистиці, висвітлюється епізод чи низка епізодів із життя звичайної людини. Цей жанр має чимало спільних рис із нарисом, есе, художнім чи побутовим репортажем, листом, анекдотом, оповіданням. Однак є ціла низка тільки йому притаманних ознак, які виокремлюють його з-поміж інших» [2, с. 155]. У центрі — непересічна ситуація, позбавлена символізму й алегоричності, подана більш документально, «приземлено», ніж у художньому творі, людина ж

виводиться на другий план. Тому й набір деталей, що рухатимуть цю життєву історію, має бути емоційно наснаженим, зорієнтованим на ефект емпатії, водночас — наочним і легким для сприйняття.

Змістове ядро творів Сергія Осоки — буденні подія або процес, які стали символічними, значущими чи переломними і для автора, і для героя: квашення помідорів, випікання пиріжків на Різдво, риболовля тощо. Відповідні емоції концентруються в деталях, які увиразнює те, що подаються вони через призму спогадів (наприклад, пир'їна для змащення листа на пиріжки, мотузочка, що нею підв'язують стебла помідорів, величезні карасі, яких ловив ще хлопчаком): «Заходив у воду по коліна (досі не люблю з берега), щедро кидав у воду жменями макуху, наживляв тісто на гачок і закидав. За кілька хвилин очерет починав ходити ходора — його хитали здоровенні карасі» [3, с. 31]. Власне, сюжет — це послідовність спогадів про дитинство й дорослішання, а моменти пригадування й усвідомлення лінійності часу втілені в повторюваній деталі — «золотих» карасях: «Але моє тіло вже не слухалося води так, як тоді, коли я дитиною бігав трусити свій перший ятір. Моє тіло вже не давалося воді цілком, з головою. Воно вже шукало інших таємниць, інших, дорослих утіх. Може, саме в ту мить, коли я це збагнув, річка одвернулася од мене назавжди. Може, вона зітхнула й склепила свої повіки. Може, навіть ремезове гніздо зірвалося з гілки і впало в потемнілу воду. Я не знаю. Я забув. Я не пам'ятаю. Але саме з тих пір я більше ніколи не ловив золотих карасів. Жодного разу» [3, с. 34–35].

Оскільки життєва історія як публіцистичний жанр не потребує глибокого психологізму, репортажної кінематографічності, філософізму й вільної асоціативної композиції, виразна деталь допоможе публіцистові відтворити ситуацію, зосередити увагу на соціальній проблематиці, уникаючи пафосу, надати матеріалу потрібного емоційного забарвлення. Деталь може виконувати функцію своєрідного обрамлення, повторюватися в найцікавіших місцях історії, вибудовувати розвиток подій навколо себе тощо.

Вдало виділена деталь — запорука цікавого репортажу, зокрема — художнього, адже в цьому жанрі «великого значення набувають літературні засоби, які допомагають яскравіше розкрити подію, явище чи зобразити людину» [4, с. 58]. Звісно, навіть художній репортаж тримає події та персонажів у дещо відстороненому фокусі (порівняно з художнім твором), журналіст не надто занурюється у внутрішній світ героїв, його завдання — відтворити подію в цілісності й динаміці, передати найсуттєвіше в характері, зробити реципієнта повноцінним співучасником змодельованої публіцистичної реальності. О. Бикова, досліджуючи художні репортажні матеріали в сучасних українських друкованих виданнях, фіксує такі найбільш поширені жанрові ознаки: пейзажні замальовки, інтер'єр, портретні зображення людини, наочні деталі, діалоги тощо [4].

Коротка проза Сергія Осоки багата на деталі, що поза лірично-філософським чи містичним контекстами сприймаються як цілком репортажні: автор фіксує всі відчуття (колір, запах, звук, смак, дотик), щоби перевести їх у площину внутрішніх переживань героїв чи за допомогою деталей виразити ці переживання. Найпоширеніші — портретні деталі.

Часто портрет — це скомпресована історія життя, подана з акцентами на нюансах: «А так — звичайна сільська жінка, мов і зачепитися немає за віщо. Заїдьте в будь-яке глухе село — і знайдете таких чи не в кожній хаті. Геть вилиняла від прання хустка, сиве пасмо з-під неї, очі не знати якого кольору, теж вилинялі, вицвілі, почервонілі. Скісок у руках — косити козам. Кози — її все. Косить сама — і на тепер сама, і на зиму. Косить, ворушить, перевертає і носить на собі носилкою — складати. Старий шрам на носі — мабуть, од того ж таки скіска. Одяг у неї теж пахне сіном, а ще “тройним” одеколоном — комарі в березі кусаються...» [3, с. 37]. Як бачимо, через виділення візуальних деталей, предмета (скісок у руках), що стає своєрідним портретним компонентом, залучення нюхових асоціацій автор уникає розлогості опису, дає вичерпну інформацію, формує ставлення реципієнта до своєї героїні.

Іноді письменник «звужує» опис, виділяючи візуальні деталі, починаючи з фіксації чогось несподіваного: «Голова міліціонерші росте прямісінько з плечей. Вона така важка, що навіть погони гнуться. Губи в міліціонерші відсутні. Місце, де вони мають бути, позначене жовтим і зверху обведене коричневим, але не дуже точно, наче дитина гралася з розмальовкою» [3, с. 63].

Портретна деталь може бути й засобом символізації, концентрувати енергію типового образу, бути своєрідним «натяком», за допомогою якого читач розуміє і характер, і типаж героя: «Жінка з високими бровами і з рисами обличчя, твердими, як у сивого кочового ідола, сиділа на лавці у збитій набік хустці. На її колінах, закинувши голову назад, мирно спав Жучок. А вона, нахиливши вухом до його відкритого рота, слухала, як він дихає. Ані сльозинки не було на її темному обличчі, ані якогось жалісливого принизливого виразу в її древніх очах. <...> Була вона — наодинці з диханням сина» [3, с. 81–82].

Прозі Сергія Осоки загалом не властива репортажна подієвість, але прийомми художньої деталізації в портретах, використані письменником, можуть увиразнити репортажний матеріал.

Ефективним засобом створення символічно-реалістичної моделі дійсності у прозі Сергія Осоки є нанизування деталей різного рівня (портретних, пейзажних, часових тощо). Результат — застиглий образ, який внутрішньо рухається, доповнюється в уяві реципієнта, оскільки автор коротко назвав усі необхідні для його повноцінного сприйняття характеристики: «Рано-рано, задовго до того, як сонце вмиється і вистромиться з-за глодового куща по той бік, іде Мак-

сим з торбою трусити рибу. Цілий рік на ньому одні й ті самі кирзові чоботи, зелений лейтенантський піджак з пуговицями різного кольору й фасону та сині замацькорені штани. Над городами погримує грім, повіває вітер, очерети дрібно ворущаться, схиляють чорні важкі качалки і струшують у хвилі зелений пил — то вода починає цвісти. І Максим знає, що вже серпень» [3, с. 169].

Поданий на початку твору візуальний ланцюжок деталей «кущ глоду — чоботи, піджак, “пуговиці”, штани — грім, очерети — серпень» поєднує час, простір та об’єкт у цілісний образ, за яким уже проступає історія, що несподівано завершиться містичною трагедією — символічною смертю головного героя, апогеєм його «інакшості» й самотності.

До такого засобу вдається письменник і для створення реалістичних образів та відповідного соціального контексту: «Муля працювала на олійниці. Набирала в мішок соняшнику, завдавала собі на плече, несла й кидала в жерло. Тоді поверталася, лягала в насіння й чекала, поки видавить, щоб нести наступний мішок. Літав гіркий пил. У кутках кублилася густа павутина. Муля лежала поверх соняшника в подраній кухвайці, з-під якої виднілася чорна спідниця, а з-під неї — спортивні штани, заправлені в валянки. З картої товстої хустки стирчало неохайне сиве волосся» [3, с. 208].

У переліку — деталі різного рівня: і чітко візуальні, портретні (одяг, волосся), і відсторонені інтер’єрні (гіркий пил, павутина), які прямо не стосуються об’єкта, а доповнюють зображене, створюють символічний підтекст занедбаності й самотності; своєрідною деталлю є й чи то пестливе, чи знеособлене ім’я героїні — Муля.

Така скрупульозна робота з деталлю буде незайвою в есеї, адже цей публіцистичний жанр — чи не найскладніший, попри те, що має вільну композицію й не обмежує суворими рамками ходу авторських міркувань. Принцип комбінування художнього матеріалу в короткій прозі Сергія Осоки — близький до структурування есею, з-поміж жанрових ознак якого — «особистісний характер мотивації, сприйняття й висвітлення предмета зображення, що дозволяє побачити нове в знайомому; особливий спосіб репрезентації предмета мовлення за допомогою асоціативно-емоційної структурної основи» [5, с. 28].

Іноді письменник удається до імпресіоністичної фіксації деталей, і тут відчутні й репортажна точність, і властива есею плинність образів, думок, вражень: «Пірнати — виринати. Аж поки перед очима стане сиво. Тоді ходити під берегом і піднімати темний кушир — іноді в ньому б’ються сріблясті тіла мальків. Але в тому віці вони не здаються мальками. Піднімати кушир з водяними павуками, чорними жуками, пуголовками, жабами, черепашками, слимаками, ряскою і пасмами водяної кропиви. Бачити чужу вершу, заткнуту з одного боку

віхтем, немов скриню зі скарбами. Відлякувати ногами молодих окунів — смарагдових і смугастих, ніби ялинки» [3, с. 201–202].

Звісно, не можна говорити про домінування «чистого» філософського міркування в новелах та образках Сергія Осоки, але залучення всіх типів мовлення (розповідь, опис, роздум), уведення діалогів (мовленнева деталь як потужний репрезентант характеру героя) дозволяє компонувати матеріал таким чином, що соціальна та психологічна площини переплітаються, утворюючи цілісний хронотоп як середовище функціонування образів.

Отже, художня деталь — важлива одиниця у структурі як художнього, так і публіцистичного твору, оскільки є лаконічним виразником авторської ідеї, репрезентантом масштабніших образів, своєрідним естетичним конструктом, що увиразнює і змістовий, і формальний компоненти.

У короткій прозі Сергія Осоки деталь відіграє особливу емоційно-сміслову роль, оскільки автор удається до синтезування багатьох мікрообразів (звукових, слухових, зорових, нюхових, дотикових). Даючи портретні й пейзажні характеристики, описуючи інтер'єр чи занурюючись у внутрішній світ героя, письменник загострює увагу на деталях із метою точнішого відтворення зовнішніх та психологічних аспектів, а також ефективнішого емоційного впливу на читача.

Для художньо-публіцистичних жанрів деталь важлива і в плані актуалізації тематики та проблематики, і в плані образотворення (образ-тип, характер, час, пейзаж, інтер'єр тощо) та розвитку сюжету. У життєвій історії художня деталь допоможе передати розвиток процесу, ситуації, зосередити увагу на соціальному контексті, надати матеріалу емоційного забарвлення. Для художнього репортажу важлива цілісність зображуваного, що втілюється в деталях, відповідно, реципієнт стає учасником події і максимально наближається до вражень автора та героїв. В есеї за допомогою вдало акцентованих деталей можна глибше розкрити предмет авторського осмислення, поєднуючи образне й логічне, залучити реципієнта до спільного з публіцистом міркування чи переживання певних подій та явищ.

Список основних джерел

1. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. — К. : ВЦ «Академія», 2006. — 752 с. [Вернутися к статье](#)
2. Харитоненко, О. І. Життєва історія як жанр сучасної публіцистики: види, структура, особливості редагування / О. І. Харитоненко // Стиль і текст : наук. зб. / за ред. В. В. Різуна ; Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. — К., 2012. — Вип. 13. — С. 154–162. [Вернутися к статье](#)
3. Осока, С. Нічні купання в серпні : коротка проза / С. Осока. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. — 224 с. [Вернутися к статье](#)

4. Бикова, О. М. Художній репортаж на сторінках українських друкованих видань / О. М. Бикова // Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Філологічні науки. — 2009. — Вип. 20. — С. 57–60. [Вернуться к статье](#)

5. Балаклицький, М. А. Есе як художньо-публіцистичний жанр : методичні матеріали для студентів зі спеціальності «Журналістика» / М. А. Балаклицький. — Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. — 74 с. [Вернуться к статье](#)